

- SIMPSON, B. B. Mesquite. Its biology in two desert scrub ecosystems. 250 pp. Dowden, Hutchinson & Ross, Stroudsburg, Pennsylvania.
- X, 1979. - *Tropical legumes: resources for the future*. 331 pp. National Academy of Sciences, Washington, D. C.
- Y, 1989. - *Annual report of the superintendent-general of the Department of Agriculture and Water Supply for the period 1 April 1987 to 31 March 1988*. Departm. Agric. and Water Supply, Rep. South Africa, Pretoria (p. 24: weed research).
4. M. F. CHÉROT présente la communication suivante.

Notices hémiptérologiques. III.

Sur *Eurydema ornata* (Linné, 1758) espèce rare et *Eurydema ventralis* Kolenati, 1846 espèce nouvelle pour notre faune (Heteroptera Pentatomidae Pentatominae)

par Frédéric CHÉROT

En identifiant les Pentatomoidea capturés par les élèves de première candidature de Gembloux, j'eus la surprise de trouver un exemplaire femelle d'*E. ornata* (L.) et un exemplaire mâle d'*E. ventralis* KOL. Ils furent respectivement pris à Gembloux (F.S.10, MOMT) le 25.V.1989 par M. GIAKOUMAKIS et à Oignies (F.R. 14, MOMT) le 21.V.1989 par M. DE GEYTER.

E. ornata (L.) est une espèce typiquement méridionale. La limite nord de son aire de répartition passe par notre pays, s'étendant de la Normandie à la Suède (BOSMANS, 1976; OSSIANNILSSON, 1947). A ce jour, elle n'avait été découverte que 5 fois en Belgique, dont 2 dans l'extrême sud et avant 1949 (BOSMANS, 1976). Commune en France, elle serait absente de Hollande (AUKEMA, 1989).

E. ventralis KOL. est apparemment nouvelle pour la faune belge. Connue du Nord-Brabant où elle serait accidentelle (RECLAIRE, 1946; AUKEMA, 1989), elle l'est aussi de France, WAGNER (1955) l'ayant capturée aux environs d'Arles, de Cannes, de Digne et de Banuyls-sur-Mer. Si la répartition exacte de l'espèce doit encore être précisée à l'échelle européenne, il apparaît néanmoins qu'elle serait, elle aussi, plutôt méridionale. Je l'ai personnellement capturée en Espagne, dans la région de Gérone (Catalogne) où elle paraît commune sur les plants de choux.

Remerciements

J'adresse mes remerciements à M. Ch. VERSTRAETEN (Faculté des Sciences agronomiques de Gembloux) qui m'a confié le matériel ayant permis ces observations.

Références

- AUKEMA, B., 1989. - Annotated checklist of Hemiptera-Heteroptera of The Netherlands. *Tijdschrift voor Entomologie*, 132: 1-104.

- BOSMANS, R., 1976. - Voorkomen van de Belgische wantsen. II. *Biol. Jb. Doodnaea* 46: 57-73.
- DUPUIS, Cl., 1949. - Les espèces françaises du genre *Eurydema*: révision systématique avec introduction à l'étude des organes génitaux extérieurs des Pentatomoidea. *Ann. Soc. ent. France* CXVIII. (paru en 1951): 1-20.
- OSSIANNILSSON, F., 1947. - *Camlogus* Insectorum Sueciae. VII. Hemiptera Heteroptera. *Opuscula entomologica* 12: 1-33.
- RECLAIRE, A., 1946. - Naamlijst der in Nederland en omliggend gebied waargenomen wantsen (Hemiptera Heteroptera). 5e vervolg. *Tijd. Ent.* 89: 54-64.
- WAGNER, E., 1955. - Contribution à la faune des Hémiptères Hétéroptères de France. *Vie et Milieu* 6 fasc. 2: 248-283.
5. Op verzoek van Dhr. K. DECLEER leest de secretaris de volgende mededeling.

Chorthippus dorsatus (Zett., 1821) (*Saltatoria*), een nieuwe sprinkhaan voor België, en het onderscheid met *Chorthippus parallelus* (Zett., 1821) forma *explicatus* Sel.-Long., 1862

Kris DECLEER

Rijksuniversiteit Gent, Laboratorium voor Ekologie der Dieren, Zoögeografie en Natuurbehoud, K.L., Ledeganckstraat 35, B-9000 Gent

Summary

Chorthippus dorsatus (*Saltatoria*), a new grasshopper for Belgium and the distinction with *Chorthippus parallelus* f. *explicatus*.

Chorthippus dorsatus was recorded for the first time with certainty from Belgium. Some illustrations are given from the species, compared to the macropterous form of *Chorthippus parallelus* which has frequently been misidentified in the past as *C. dorsatus*.

Résumé

Chorthippus dorsatus (*Saltatoria*), une nouvelle sauterelle pour la Belgique, et la distinction avec *Chorthippus parallelus* f. *explicatus*.

Chorthippus dorsatus est signalé pour la première fois avec certitude en Belgique. Quelques illustrations de l'espèce sont présentées et comparées avec la forme macroptère de *C. parallelus* qui a été confondue plusieurs fois dans le passé avec *C. dorsatus*.

Inleiding

Het voorkomen van *Chorthippus dorsatus* in België kon tot nu toe niet met zekerheid vastgesteld worden. Alle vermeende exemplaren van deze soort bleken foutief te zijn gedetermineerd, dubieus geëtiketteerd of oncontroleerbaar (DEVRIESE, 1988). De meeste verwarring treedt op met de langvleugelige vorm (forma *explicatus*) van *Chorthippus parallelus* (DEVRIESE, 1984; DEVRIESE, 1986; HOFMANS & BARENBRUG, 1984). Dit is te wijten aan het feit dat in de klassieke determinatiewerken deze langvleugelige vorm niet als dusdanig in de sleutels opgenomen is, maar toch regelmatig wordt aangetroffen. In deze bijdrage wordt melding gemaakt van *C. dorsatus* in België en worden tevens enkele verschillen met *C. parallelus* f. *explicatus* aangegeven.

Chorthippus dorsatus

Materiaal : 21.IX.1986, 1m, Torgny, réserve naturelle 'Raymond Mayne' (UTM FQ78)

Gezien het vrij algemeen voorkomen van *C. dorsatus* in het Groothertogdom Luxemburg (HOFFMANN, 1962) en de vindplaatsen in Midden- en NW-Duitsland tot in het stroomgebied van de Eems (DUIJM & KRUSEMAN, 1983) kon ook in België de aanwezigheid van deze soort verwacht worden. Hoewel DUIJM & KRUSEMAN (1983) twee vindplaatsen aangeven, blijft het voorkomen van deze sprinkhaan in Nederland vooralsnog onzeker (J.J. WIERINGA mond. med.).

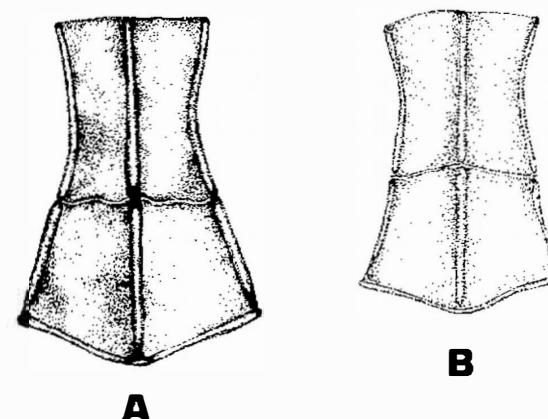
C. dorsatus heeft een palearktische verspreiding en bewoont vrij droge tot natte graslanden (HARZ, 1960, 1975; BELLMANN, 1985). De vrij hoge, grazige vegetatie waarin deze soort in Torgny is aangetroffen, is hiermee min of meer in overeenstemming. Ook van Luxemburg wordt de soort vooral van drogere graslanden gemeld (HOFFMANN, 1962). Volgens RITCHIE et al. (1987) is *C. dorsatus* een slechte vlieger. Het kan merkwaardig genoemd worden dat de soort, in het druk door entomologen bezochte terrein te Torgny, niet eerder is aangetroffen. Wellicht betreft het een kleine populatie of een toevallige waarneming.

Chorthippus parallelus f. *explicatus*

Materiaal:

- 03.VIII.1985, 2ww ; 31.VIII.1985, 1m, Wingene, Natuurreservaat 'De Gulke Putten' (ES25)
- 05.X.1985, 2min, 6ww, Beernem, bermen Kanaal Brugge-Gent (ES26)
- 18.IX.1986, 1m, 1w, Ursel, Drongengoed (ES36)
- 01.VIII.1987, 1m, Beernem, Bulskampveld (ES26)
- 17.VIII.1986, 1 ex., Afsnee, autostradewegberm (ES45) (Leg. M. Alderweireldt)

C. parallelus is de meest algemene sprinkhaan van ons land en ontbreekt alleen in extreem natte of extreem droge biotopen. Makroptere vormen van *C. parallelus* komen zeker rijker voor dan de gepubliceerde vindplaatsen in DEVRIESE (1986) laten vermoeden. De hierboven geciteerde waarnemingen gebeurden telkens op plaatsen met hoge aantallen van de normale brachyptere vorm. De veronderstelling ligt dan ook voor de hand dat makropterie en een verhoogde dispersiecapaciteit, zouden ontstaan in situaties van overbevolking, gekombineerd met een verminderde kwaliteit van het habitat (cf. MARSHALL & HAES, 1988). Nochtans is dit niet zo. RITCHIE et al. (1987) toonden aan dat er geen significant effect was van de populatiedensiteit op de ontwikkelingsvorm van de vleugels. Bovendien kan *C. paralle-*

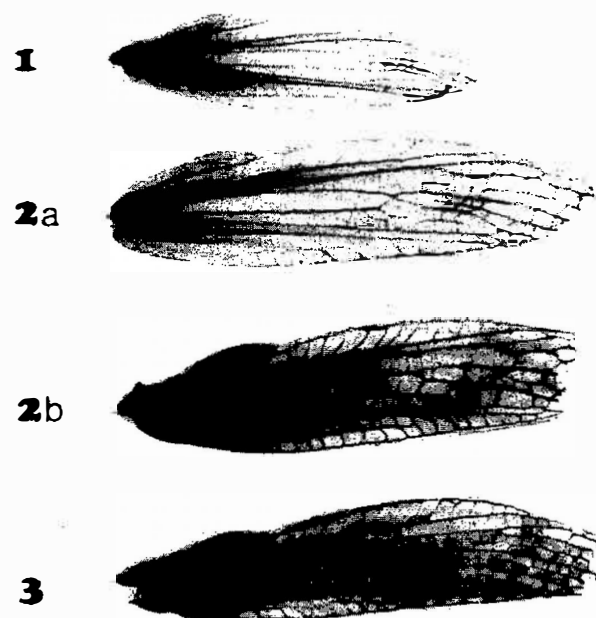
Figuur 1. Dorsaal zicht van het halsschild van *C. dorsatus* (A.) en *C. parallelus* f. *explicatus* (B) (beiden mannetjes).

lus f. *explicatus* niet echt vliegen, maar hoogstens zijn sprongen wat verlengen ! Dezelfde auteurs hebben aanwijzingen dat makropterie voordelig is in juist gunstige milieus, met een ander voordeel dan dispersie (bijvoorbeeld snellere opwarming). In minder gunstige milieus met bepaalde beperkende factoren, wordt de energie voor de aanmaak van vleugels en vliegsieren dan prioritair aangewend voor de oögenese.

Uitwendige determinatiekenmerken

Het onderscheid tussen *C. dorsatus* en *C. parallelus* f. *explicatus* is niet zo eenvoudig. De belangrijkste verschillen zijn gelegen in de vorm van de zijkielen op het halsschild (Figuur 1) en de vorm van de voorvleugels (Figuur 2). Bij *C. dorsatus* zijn de zijkielen duidelijk meer geprononceerd en divergeren, naar achter toe, duidelijk verder uiteen. Volgens HARZ (1957) kan er toch een zekere variatie in breedte voorkomen. De voorvleugels zijn bij *C. dorsatus* aan de basis en gemeten aan het uiteinde van het costale veld duidelijk smaller. Een figuur van de voorvleugels van een wijfje van *C. dorsatus* is ondermeer te vinden in DUIJM & KRUSEMAN (1983). Bij alle onderzochte vleugels van mannetjes *C. parallelus* f. *explicatus* bleek het radiale veld duidelijk minder breed dan bij *C. dorsatus*. Bij beide geslachten valt bij deze laatste ook de kleinere oppervlakte van het anale veld op.

C. dorsatus is meestal olijfgroen, terwijl *C. parallelus* meestal bleekgroen van kleur is, maar bij beide soorten komen vele kleurvarianties voor zodat dit kenmerk volstrekt onbetrouwbaar is. Het mannetje van *C. dorsatus* heeft verder gewoonlijk rood aan de achterlijfspunt en donker aangelopen achterpoten. Goede foto's van beide soorten zijn te vinden in BELLMANN (1985).

Figuur 2. Rechtersvoorvleugel van de normale brachyptere vorm van *C. parallelus* (1), de macroptere vorm *C. parallelus* f. *explicatus* (2a,b) en *C. dorsatus* (3) (allen mannetjes).

In lichaamsgrootte overlappen beide soorten elkaar. In de literatuur wordt als maximale lengte voor *C. dorsatus* 18 mm (m) en 26 mm (w) opgegeven, en voor *C. parallelus* 16 mm (m) en 23 mm (w). Tenslotte vormt ook het geluid van de mannetjes nog een belangrijk onderscheid. De lengte van elke chirp is ongeveer gelijk (1 seconde), maar eindigt bij *C. dorsatus* meestal met een snorrend 'dschsch'.

Literatuur

- BELLMANN, H., 1985. - *Heuschrecken beobachten - bestimmen*. Neumann-Neudamm, Melsungen, 216 pp.
- DEVRIESE, H., 1984. - Aanvullende gegevens over de verspreiding van Orthoptera in België. *Bull. Anns Soc. r. belge Ent.* 120, 398-401.
- DEVRIESE, H., 1986. - Secondaire macropterie bij Belgische Orthoptera. *Bull. Anns Soc. r. belge Ent.* 122, 323-325.
- DEVRIESE, H., 1988. - *Saltatoria belgica*. Voorlopige verspreidingsatlas van de sprinkhanen en krekels van België. *Kon. Belg. Inst. Natuurwet.*, Brussel, 85 pp.
- DUIJM, M. & KRUSEMAN, G., 1983. - De krekels en sprinkhanen in de Benelux. *Bibl. Kon. Ned. Natuurhist. Ver.* nr. 34, Amsterdam, 186 pp.
- HARZ, K., 1960. - *Geradflügler oder Orthopteren (Blattodea, Mantodea, Saltatoria, Dermaptera)*. Die Tierwelt Deutschlands. 46. Teil. Gustav Fischer Verlag, Jena,

232 pp.

- HARZ, K., 1975. - Die Orthopteren Europas II. *Series Entomologica* 11, 939 pp.
- HOFFMANN, J., 1962. - Les Orthoptères du Luxembourg. 2ième fascicule : Les Caelifères. *Archives Inst. Gr.- Duc. Luxembourg* 28, 183-231.
- HOFMANS, K. & BARENBRUG, B., 1984. - De Orthopteren-fauna (Ensifera en Caelifera) van het natuurpark 'Viroin-Hermeton'. *Bull. Anns Soc. r. belge Ent.* 120, 395-397.
- MARSHALL, J. A. & HAES, E. C. M., 1988. - *Grasshoppers and allied insects of Great Britain and Ireland*. Harley Books, 252 pp.
- RITCHIE, M. G., BUTLIN, R. K. & HEWITT, G. M., 1987. - Causation, fitness effects and morphology of macropterism in *Chorthippus parallelus* (Orthoptera : Acrididae). *Ecological Entomology* 12, 209-218.

6. M. G. LHOST présente la communication suivante.

Voyage dans le Jura français et suisse du 2 au 9 juillet 1989

Coleoptera, Carabidae

Eucarabus arvensis HBST. var. *rätzeri* BORN: La Dôle (Vaud), Suisse.

Eucarabus monilis F. var. *consitus* PANZ.: idem.

Oreophilus selmanni DUFTS. ssp. *prevosti* DEJ.: idem et Forêt du Massacre (Jura, France)

Coleoptera, Chrysomelidae

Donacia crassipes F.: de nombreux exemplaires sur *Nuphar luteum*; tourbière du Lautrey et tourbière du lac des Rouges-Truites (Jura, France)

Melasoma collaris L.: très abondante à la tourbière du lac des Rouges-Truites et au lac de Bellefontaine (Jura, France) sur *Salix repens*.

Cryptocephalus decemmaculatus L.: espèce typique et variété *botnicus* L. sur divers *Salix* (tourbière du Lautrey).

Cryptocephalus octopunctatus SCOP.: 1 ex. sur *Salix*, même biotope.

Cryptocephalus quinquepunctatus SCOP. ainsi que *Cryptocephalus carinthiacus* SUFFR. dans l'ancienne carrière de la Chaux-du-Dombief (Jura, France) sur divers *Salix*.

Cryptocephalus marginatus F. ab. *discoidalis* BURL.: même biotope.

Coleoptera, Colydiidae

Coxelus pictus STURM.: 1 exemplaire par battage branches de vieux *Abies*.

Coleoptera, Nitidulidae

Cychramus quadripunctatus HERBST.: 2 exemplaires capturés comme ci-dessus.

Coleoptera, Curculionidae

Acalles pyrenaeus BOHEM.: 2 exemplaires capturés comme ci-dessus en compagnie

de nombreux *Otiorhynchus niger* F. sur *Abies*.

Ces captures ont été effectuées dans la forêt entourant le belvédère des quatre lacs, site dominant La Chaux-du-Dombief.

Coleoptera, Cerambycidae

Pidonia lurida (F.): trouvé aux environs de la cascade de la Billaude (Jura, France).

Pachyla quadrimaculata (L.) et *Carilia virginea* (L.) rencontrés aux environs de la tourbière de Frasné (Doubs, France).

Monochamus sutor (L.): La Dôle (Vaud, Suisse).

Coleoptera, Chrysomelidae

Phytodecta viminalis (L.) et aberration *calcarata* F.: tourbière de Frasné (Doubs, France).

Oreina tristis F.: à la tourbière de Lamoura.

Cryptocephalus biguttatus SCOP.: dans la région de Lajoux.

Coleoptera, Curculionidae

Otiorhynchus morio F.: seule l'espèce typique existe dans le Jura. Je l'ai capturé par battage de *Picea Abies* à La Dole (Vaud, Suisse).

Coleoptera, Lucanidae

Platycerus caprea DEG.: a été rencontré dans le même biotope et capturé au vol.

Coleoptera, Elateridae

Ampedus pomonae (STEPH.): capturé dans les parages du lac de Bellefontaine (Jura, France) en compagnie d'*Actenicerus sjaelandicus* (MULL.) (Elateridae), très abondant dans le même biotope.

Ctenicera cuprea (F.): je l'ai trouvé également à La Dole sous sa forme typique.

Ctenicera pectinicornis (L.): région de Lajoux (Jura, France).

Coleoptera, Anthribidae

Platystomus albinus L.: 1 femelle a été trouvée aux environs du lac des Rousses (Jura, France).

Assemblée mensuelle du 7 février 1990
Maandelijkse vergadering van 7 februari 1990

Communications / Mededelingen :

1. M. A. RYCKAERT présente la communication suivante.

Diptères Muscidae nouveaux pour la faune belge

Lors de l'examen d'un lot de captures de diptères Muscidae, déjà anciennes, nous avons constaté la présence de plusieurs espèces non encore signalées, dont voici la liste:

Anthomyiinae:

Chirosia albitarsis (ZETT.), Ft de Soignes (Quatre Bras), 5.V.48, 1 mâle.

Pegomyia squamifera STEIN, Ft de Soignes (Quatre Bras), 26.IX.47, 1 femelle.

Pegomyza palposa (STEIN), Ft de Soignes, 21.V.48, 1 mâle.

Craspedochaeta pullula (ZETT.), Ft de Soignes (Groenendaal), 23.IV.49, 1 mâle, 1 femelle.

Hylephila personata (COLLIN), Kraainem, 20.V.50, 1 mâle.

Hydrophoria annulata (PAND.), Oud-Turnhout, 9.VII.49, 1 femelle.

Acropterna divisa (MEIG.), Berg 19.VII.78, 2 mâles; Westkapelle 20.VI.49, 1 mâle, 1 femelle.

Fanniinae:

Fannia hirticeps (STEIN), Ft de Soignes (Groenendaal), 23.IV.49, 1 mâle.

Fannia difficilis (STEIN), Ft de Soignes (Rouge-Cloître), 7.VII.49, 1 mâle.

Mydaeinae:

Helina mödlingensis (SCHNB.), Het Zwin (littoral), 20.VI.49, 1 mâle; De Panne, 20.VII.49, 2 mâles; Ft de Soignes, 3.VII.49, 2 mâles.

Cette espèce n'est pas reprise dans la Check List of British Insects de KLOET and HINCKS de 1976, ni dans le Svensk Insektenfauna de O. RINGDAHL de 1959.

Helina latitarsis RINGDAHL, Overmeire 9.VII.44, 2 mâles; Zoersel, 4.VIII.43, 1 mâle.

Helina atripes (MEADE), Ft de Soignes (Quatre Bras), 3.VII.49, 1 mâle.

Mydaea nebulosa (STEIN), Ft de Soignes, 18.IX.48, 1 mâle, et id. (Groenendaal),